

KOLOZSVÁRI SZÍVEL A MŰVÉSZET VILÁGÁBAN

Árkossy István: *Világsíkok. Ábrázolás és tükrözés*

■ Árkossy Istvánról még napjainkban is alig írnak úgy, hogy ne említsék erdélyi származását, kolozsvári kötődését. Az immár a mesterek sorába lépett művész ezt tudatosan vállalja is, hálás az itt kapott örökségért. Ezt mostani kötete is megvallja, ugyanis ajánlása „Kolozsvárnak” szól, s első írásának a *Platea Luporum* címet adja, alcímként pedig így értelmez: „Ahol a Hely Szelleme örök életű.” A *Platea Luporum* nem más, mint a Farkas utca századokon át használt latin elnevezése: a város legmeghittebb utcája, szellemi főtere. Itt töltötte élete első évtizedeit Árkossy. Édesapja mint a Református Kollégium földrajztanára a kollégiummal szemben álló tanári házsor egyik professzori lakának lehetett a hasonélvezője. Ha a fiatal István kinézett az ablakából, szemben a kollégium kétemeletes épületének tiszteletre méltó falait láthatta, balról meg az ősi református templom emberarcot felidéző timpanonja tekintett rá. S 1960-tól a templom előtti kis tér is gazdagodott: ide telepítették a Kolozsvári testvérek, Márton és György világhírű Szent György-szobrát, a város művészetének első fennmaradt alkotását. S ha a sok lomb el nem takarta, nyugat felé is hosszan ellátott az ablakból, az utca katolikus fertályáig, az egyetem vidékéig. S mindezekhez még a szellemi múlt is társulhatott,

az enciklopédista Apáczai Csere János, a nyomdász-művész Misztótfalusi Kis Miklós vagy a művészként is jelentős Kós Károly emléke. S hány híres tanár lakott a professzori lakások sorában, s náluk meg hány diák lelt otthonra! S ehhez járult volna még a híres kollégium nevelőrendszere is, de abból már alig kaphatott: 1948-ban államosították az intézetet, így ő már a 2-es Számú Fiú Középiskolába járt, majd megérte annak Ady Endréről történt elkeresztelését is 1959-ben, s még azon őszön a Şincai-középiskolával való egyesítését, ami nem volt más, mint a magyar „tagozat” felszámolásának első lépése, ahogyan ez a Babeş–Bolyai Egyetem esetében történt. Ebből a környezetből, ezzel az örökséggel lépett tova Árkossy az akkor már Ion Andreescu nevét viselő Képzőművészeti Főiskolára, hogy tényleges, hivatásos művésszé válhasson.

Egyenes vonalú életútját egyetlen törés szakítja meg anélkül, hogy ténylegesen megtörné azt. A 60-as évek közepétől, diplomája megszerzése után a kolozsvári *Utunk* című hetilapnál alkalmazták grafikai szerkesztőként. Ez a lap akkoriban a romániai magyar irodalmi-művelődési élet fókuszának számított, szerkesztőségében a legrangosabb írók fordultak meg, s mindenről szó esett, ami a kultúrához köthető. A lapnál dolgozni

rangot jelentett, megélhetést biztosított, de egyben szabad teret is az egyéni alkotómunkára. A 80-as évek közepére a romániai diktatúra odáig fajul, hogy a magyar értelmiség színe-java kilátástalannak véli a megmaradást, a távozás mellett dönt. Árkossy is a magyarországi áttelepedést vállalja. Ott teljesedik ki művészi pályája óbudai műtermében, ahol napjainkban is alkot.

A művészekre ritkán jellemző a rendtartás, inkább rendkívüli szenvedélyeiket szokták számon tartani, anekdoták hőseként emlegetik őket. Árkossy a kivételek közé tartozik. Minden művének példányát őrzi, a műve utóéletét nyomon követi. Kiállításairól jegyzéket vezet. A bírálatokat is begyűjti, megőrzi. S az utóbbi évtizedekben egyre többet ír, úgyhogy megjelent esszéiről szintén listával rendelkezik. Nyilván a nyolcadik évtizedben járó művész jogosan érezhette úgy, hogy ezt a rendelkezésére álló nagy gyűjteményt hasznosítani kell: valamiképpen rendszerbe foglalni és a nagyközönség számára elérhetővé tenni. E törekvésből született e mostani kötet. Műfaját szinte lehetetlen megjelölni: mindenekelőtt album, de a méltatások antológiáját és a „pályáút” mérlegét is adja.

Az első 100 oldal a szöveggyűjtemény, melynek csak a bevezető vallomását jegyzi maga Árkossy, s egyben jelzi: „Művészettörténetesek, kritikusok, prózaírók, költők és történészek olykor poétikusabb, máskor analitikusabb ihletettséggű prizmáinak fénytörésein átvetülő gondolatai, eszmetársításai sorakoznak többnyire időrendben az itt pörgethető papírlapokon.” E rész sem nélkülözi a műalkotásokat: a lapok belső hasábján fut a szöveg, a külsőn pedig a képek sorakoznak,

gyakran éppen azok, amelyeket a szöveg is említ.

A 42 írás közül 7 vers, melyeket vagy neki ajánlottak, vagy valamely művéből ihletődtek. Az írássok rendszerint egy-egy egyéni kiállításához, album megjelenéséhez kötődnek. Úgy vannak összeválogatva, hogy tükrözzék a művész fejlődési korszakait, stílusának módosulásait. Az 1987-ig terjedő szakaszban a korabeli erdélyi írók és műtípusok méltatásai olvashatók. Lászlóffy Aladár, Bágyoni Szabó István, Páskándi Géza, Ágopcsa Marianna, Gábor Dénes, Páll Árpád foglalkoztak behatóbban Árkossy művészetével. A továbbiakban azután melléjük felsorakoznak az odaát élő vagy időközben áttelepedett méltatók is. Ismételten Hegedűs Imre József, Aniszi Kálmán, Feledy Balázs, Szücs György, Szokolczay Lajos eszmefuttatásai olvashatók. De megszólal Kántor Lajos, Németh Júlia, sőt Lucian Nastasă-Kovács múzeumigazgató is. Banner Zoltán művészettörténész, az *Utunknál* egykori szerkesztőtársa készíti el az első Árkossy-monográfiát (2011), s ő mondja a laudációt 2018 márciusában, amikor az EMKE Szolnay Sándor-díjjal tüntetik ki a művészt.

Árkossy grafika szakot végzett, s eleinte mint grafikust méltatják. Különösen a könyvborítók rajzolásával tűnik ki. A Kriterion Könyvkiadó Horizont-sorozatának számos kötete viseli magán a keze nyomát. Szívesen készít könyvillusztrációkat és ex libriseket is. Ezek többnyire kötődnek a szöveghez, a könyvcímhez, a személyhez. Az önálló alkotások azonban felvetik a szurrealista ábrázolás problémakörét. Ismételten olvashatunk arról, hogy a művész a valóságból ihletődve egy új, művészi világot

teremt. Árkossy az egyenes és hajladozó vonalból kiindulva egy talányos világot teremt magának: a képeket kitartóan szemlélve meg kell fejteni. Ha van címük, akkor az ahhoz kapcsolódó elemeket is fel lehet kutatni. Páll Árpád találóan írja: „Ha ő egy grafikának azt a címet adná például, hogy *A domb*, biztosak lehetnénk: nem a mindnyájunk által ismert, hegynél kisebb, vakondtúrásnál nagyobb terepelemet vázolná fel, még azzal sem elégedne meg, hogy fűvel, virággal, állat- és madársereglettel népesítse be a tájat, hanem azt ábrázolná, amit benne ismeretei, tapasztalatai és álmai alapján a domb felidéz. Lehet, sőt valószínű, hogy emelkedők vagy lejtők nem is tűnnének fel a lapon, de hogy az elemek elrendezése, egymáshoz való viszonya emelkedést szuggerálna, az bizonyos.” E korszak műveiből leginkább a szorongás csendül ki.

A 80-as évek végén, kilencvenes évek elején – mint arra Banner Zoltán rámutat – új korszak kezdődik Árkossy művészetében: megismeri a világ nagy képtárait, s az ott látottak hatására „festői idézetekkel”, klasszikus elemekkel tarkítja képeit. Az e szellemben született képeivel 2000-ben mutatkozik be Kolozsvárt, a Bánffy-palotában. Erre az alkalomra születik a *CLAUDIOPOLIS • TRANSILVANĀ CIVITAS PRIMARIA • ANNO D • MM •* című festménye, mely a kötetben az egyetlen ténylegesen a város kincseit megörökítő kompozíció: titokzatos sisakos vitéz tartja a Farkas utcai református templomot, melynek szintjén feltűnik a városcímer, egy nagyobb festmény részeként a Szent Mihály-templom és a Mátyás-szobor, a Bethlen-bástya és a Házsongárdi temető is megjelenik a fogadalmi kapu társaságában, s a Farkas utcai

szülői ház ott lebeg középtájon, s még egy kis festmény is idézi a templomhomlokzatot a kollégiummal. Mindezekhez pedig a klasszicista ingaóra, az ezüstitál meg talán a földgömb társul, jelezve, hogy az idő menthetetlenül múlik, a múltból csak emlékfoszlányok maradnak. (Mára már a régi Farkas utca képe is teljesen megváltozóban van, tavasszal kezdődött a „modernizálása”.)

A 2010-es évek elején ér el Árkossy művészi teljesítménye csúcspontjára: egy egyedi és eredeti festménysorozatot hoz létre. Négy év kitartó munkájával a 13. századtól a 18. századig élt 50 kitűnő reneszánsz és barokk festőművészt ábrázol, lehetőleg önarcképét társítja egy-egy táblaképen saját leghíresebb festményük valamelyik alakjával, motívumával. Ez a gyűjtemény aztán *Nagymesterek – Reneszánsz és barokk festőművészek arcképcsarnoka* címmel kötetben is megjelenik. Ennek újdonsága, hogy mindegyik festményhez egy-egy esszé is társít az ábrázolt művésztől.

A képsorozat 2016. májusi kolozsvári bemutatója kapcsán írja Németh Júlia: „Hiszen aki végignézi ezt a tárlatot vagy végiglapozza, olvassa ezt az objektíven szubjektív, lényegretörően vallomásos művészettörténetet, többet kap a kor hangulatából, mintha hónapokig rágódna száraz életrajzokon és tudományos fejtegetéseken. Valahogy úgy van ez, hogy a jó tanár szavai- ból is leginkább az marad meg a diákban, amit az előadó csemegeként toldott a kötelező tananyaghoz. Ilyen értékes ingyencséséget nyújt most át nekünk a festő-grafikus. Azaz barokkosan reneszánsz tartalommal dúsított és konstruktívan modern foglalatba beépített, kor-

társ festői vallomásokat egy olyan korról, amely ismét piederstálra helyezte az embert, az emberi testet a maga ellenállhatatlan szépségében, tökélyében. És emellett vallomásokat önmagáról, festői, írói habitusáról. Vagy ahogyan ő maga fogalmaz kötetének utószavában: »legyen ez a képsorozat és a mellé társított írás személyes főhajtás hajdanvolt tüneményes művészeti korszakok nagymesterei és azok művei előtt!«” A szerző mintegy csattanóként a kötet végére odahe-lyezi ötvenegyediként az *Önárnyékképét* is. A képsorozatot megvásárolta és állandó kiállításán mutatja be a budapesti KOGART-galéria.

A 2010-es évek vége felé újabb korszak bontakozik ki Árkossy festői pályáján. *Időutazás* című képsorozatában az emberiség és a magyarság történetének nagy pillanatait ragadja meg néha a montázs-technikát is alkalmazó képein. „A művész eredetileg egy olyan átfogó, mondhatni enciklopédikus sorozaton töprengett, amely a legjelentősebb események és történelmi személyiségek szerepét dolgozná fel, de ráébredve az egész emberi kultúrára kiterjesztett, illusztrált kronológia teljesíthetlenségére, magához a történelemhez szólt hozzá. Voltaképpen a múlt folytonos mozgásban, áramlásban lévő, az emlékezet és felejtés kölcsönhatásában kirajzó jelenségeiből az emberiség, a magyarság, máskor pedig az egyén szempontjából fontos, vagy annak tűnő pillanatok mozaikkockáit válogatta ki. Olyan önmagukon messze túlmutató, szellemi-archeológiai leletekről van tehát szó, ahol a vizuális és virtuális valóságban magunk is felfedezőkké válunk, s a megismerhető és a megismerhetetlen között utazunk az

időben” – írja Szücs György. A képcímek beszélnek: *Szent István, Inkvizíció, Mátyás és Mohács, Konstantinápoly, Jeanne D’Arc, Alkímia*. Az egyik kép a digitális órát helyezi előtérbe, s csak kisebb betűkkel tűnik fel a cím: *Start*. Ezzel vajon egy új időszámítás kezdetére akar-e utalni? Jóformán minden kép hasonló kérdéseket vet fel.

A könyv második egysége a *Képtár* főcímet viseli. Ez gazdag válogatás a szerző műalkotásaiból. Valamennyire a kronologikus fejlődésvonalat is érzékelteti, de a tárgyak, illetve stílusok rokonítása alapján is csoportosít. A képek egy része vagy részlete már korábban a szövegek mellett is feltűnt. Itt viszont a színviláguk is szerepet kap. Meglepi a szemlélőt, hogy a művész színes korszakának van egy világosabb-derűsebb szakasza, majd inkább a sötétes, zöldes-barnás színeket kedveli. A *Képtár* első része a legsikerültebb borítórajzokból nyújt válogatást, azután következik a *Napsugár, Utunk, Korunk* 1980-as évekbeli és a *Helikon* 2000 utáni címlapterve. Ezt a könyvillusztrációk követik. Aztán jönnek a 70-es és 80-as évek grafikai alkotásai. 1988-tól indulnak a színes képek vegyesen a fehér-feketével. Végül a színes képsorozatokból kiemelt darabok következnek. Mind élvezhető minőségben.

A kötet mindössze hét oldalra terjedő harmadik egysége a *Könyvekről* főcímet viseli. Két olyan album méltatásait illeszti ide, amelyeknek a szövegét írta. Az első a *KÉPírás. A csend ösvényein* (2010) címet viseli. Itt fia, Árkossy Zsolt szerzőtársa. Zsolt húsz év alatt Ausztráliától Amerikáig készített művészi fényképeiből válogat össze 43 színes és fehér-fekete művészotót, az édesapa pedig esszét

ír a felvételekhez. „Briliáns esszék ezek! Vagy a fotográfiákból indul ki, és halad az univerzum, a kozmosz, a teremtés misztériuma felé, vagy a mitológiai, biológiai, spirituális lét felől közeledik a tényleges tárgyhoz, fia fotóihoz” – állapítja meg Hegedüs Imre János a *Magyar Napló* hasábjain. Hasonlóan elismerő hangon ír a kötetről P. Szabó Ernő is a *Magyar Nemzet*-ben.

A másik kötet művészeti monográfia: *A Nautilus fénye*. Rozsnyai Béla szobrászata (2019). A marosvásárhelyi születésű Rozsnyai Európa több országában próbált szerencsét, majd 2002-ben Budapesten telepedett le, s itt vált elismertté mint szobrász- és ötvösművész. Árkossy még tőle szerezhette adatai jó részét, de a művész már nem érte meg a kötet közzétételét. Nagy Miklós Kund a *Korunk*-ban, Banner Zoltán a *Magyar Napló*-ban, Keppel Márton pedig a *Hitel* hasábjain ír a könyvről. Többször is utalnak rá, hogy Árkossynak még 2017-ben megjelent egy másik művészeti monográfiája is *Ablak az égre*. Oszvári Csaba ötvösművészete címmel, erről külön ismertetést nem találunk a könyvben.

A *Világsíkok* utolsó része a *Pályaut* címet viseli. Ez az életpálya leltárszerű összegzését nyújtja. Első szövege magyar és angol nyelven is olvasható, mint egy lexikon-szócikk foglalja össze a legfontosabb adatokat a művészről, aki mint „grafikus, festőművész és író” határozza meg magát. Összefoglalja pályafutását, felsorolja hat eddig megjelent kötetét, továbbá hét szövetséghez és társasághoz fűződő tagságát és fontosabb elismeréseit. *Egyéni kiállításainak* sora 1972-ben Bukarestben kezdődik, s a lista lezárulásakor, 2020-ban Kolozsvárral végződik. Az összesen 43 alkalom-

ból 2 kötődik a Korunk Galériához (1976, 2003), három pedig a kolozsvári Bánffy-palotához. De Stuttgart, Frankfurt, Prága és Bécs is előfordul helyszíneként. Külön jegyzéket kapunk azokról a *Külföldi kiállításokról*, amelyekben részt vett 1968 és 2016 között. Itt 26 alkalmat találunk, s helyszíneként már New York, Barcelona, Athén és Stockholm is megjelenik. A *Csoportos kiállítások* cím alá a „hazai”, vagyis romániai és magyarországi szerepléseit sorolja Bukaresttől Kolozsváron és Temesváron át Budapestig vagy éppen Győrig. Két egész oldalt tesz ki a jegyzék. A három oldalra terjedő *Közlések* személyi bibliográfiája száznál több címet tartalmaz. Első írásait 1981-ben az *Igazság* és az *Utunk* közölte. 2008-ban lett a *Korunk* munkatársa. 2009 óta szerepel rendszeresen a különböző lapok és folyóiratok hasábjain. A *Film* cím alatt 2007 és 2018 közötti 6 alkalmat sorol fel, amikor portréfilm vagy beszélgetés készült vele. *Sajtó* címmel listázza a róla és műveiről 1973 és 2020 között megjelent írásokat, számuk meghaladja a 130-at. Az első írás Mircea Țoca művészettörténésztől származik, s 1973-ban jelent meg a *Tribunában*, az utolsó kettőt 2020-ban a kolozsvári *Helikon* közölte Karácsonyi Zsolt és Egyed Emese tollából. *Előadásai* felsorolásánál 9 alkalmat említ meg a 2013–2020 közötti időszakból. *Megjelent kötetek* cím alá hét munka kerül, közéjük számítja Banner Zoltán róla írt, Marosvásárhelyen megjelent monográfiáját is.

Kötetzáró *Köszönetét* vallomással indítja: „Voltaképpen egy kötetbe tervezett pályakép bemutatásának nehézsége is akkor jelentkezik, amikor a válogatás során választani kell az évtizedes munka szerteágazó termésének látványelemei közül

az egymás mellé és egymás fölé épülő művek különféle csoportjainak arcaiból. Munkás esztendők és stílusváltó korszakok különféle lapjai között mérlegelve valamilyen indokolható elvre felépülő, átfogó rendszert célszerű összehozni. Az ilyen állapotfelmérés, még ha a teljesség igényétől távol is áll, némi bepillantást enged a kulisszák mögé, ezzel pedig az alkotói eseménysor bemutatása egyfajta időperspektívába is fogható. Könyv szüle-

tik. Digitális éránk virágzó korában pedig még mindig klasszikus lehetőségként él a papírra nyomtatás évszázados mestersége a Gutenberg-galaxis – sajnos – egyre kevésbé pótolhatatlannak tűnő időillatú hagyományaival.”

Tegyük hozzá: a Magyar Napló Kiadó és a Pannónia Nyomda olyan művészi kiadványt hozott létre, mely méltó a tartalmához, a Gutenberg-galaxis becsületére válik.

Gaal György

